

**PRÁVNICKÁ
FAKULTA**
Masarykova univerzita

Trestní právo hmotné v evropském prostředí

Marek FRYŠTÁK

NEJVĚTŠÍM LÁKADLEM KE ŠPATNÝM SKUTKŮM JE NADĚJE NA BEZTRESTNOST“

(Marcus Tullius Cicero, 106 - 43 p. K.)

„KDO ZLO NETRESTÁ, DOVOLUJE, ABY BYLO PÁCHÁNO DÁL“

(Leonardo da Vinci, 1452 - 1519)

Pojem a druhy

- TPH je odvětví právního řádu, jehož normy upravují předpoklady trestní odpovědnosti fyzických a právnických osob a ukládání trestů, ochranných opatření a chrání zájmy společnosti, ústavní zřízení České republiky, práva a oprávněné zájmy fyzických a právnických osob
- zajišťuje veřejnoprávní, fragmentární a subsidiární ochranu individuálních a celospolečenských zájmů
 - veřejnoprávní: odvětví práva veřejného ... (x právo soukromé)
 - fragmentární: ochrana jen vybraných oblastí ochrany; např. majetek ...
 - subsidiární: ochrana „fragmentů“ je jen podpůrná, nestačí-li mimotrestní právní ochrana; např. krádež hodinek (3.000,- Kč přešupek) (6.000,- Kč trestný čin)

- TPH vnitrostátní existuje v trojí podobě
 - TPH dospělých - věk 18 a výše; trestní zákoník (zákon č. 40/2009 Sb.) a trestní zákony
 - TPH mladistvých - věk 15-18; řízení ve věcech dětí mladších patnácti let, zákon o soudnictví ve věcech mládeže (zákon č. 218/2003 Sb.)
 - TPH právnických osob - zákon o trestní odpovědnosti právnických osob (zákon č. 418/2011 Sb.)

Struktura TPH

- základy trestní odpovědnosti (vina)
 - vymezení pojmů trestný čin, provinění, trestný čin právnické osoby
- právní následky základů trestní odpovědnosti (trest)
 - trestní sankce: tresty a ochranná opatření ukládaná FO a PO, opatření ukládaná mladistvým
- obecná část (společné pojmy; např. úmysl, pachatel, omyl)
- zvláštní část (skutkové podstaty; např. 205 TZ - krádež)

Funkce TPH

- ochranná - „krajní prostředek“
 - TPH jako „ultima ratio“, zásada subsidiarity trestní represe (12/2 TrZ)
- preventivní - individuální a generální prevence
 - prevence individuální jako prostředek prevence generální; nikoliv opak, to by se jednalo o „exemplární trest“ - jako individuálně nepřiměřený je nepřípustný (zásada adekvátnosti trestu); nepřípustný je i příliš mírný (liberální) trest

- represivní
 - individuální represe zabraňuje pachateli v dalších páchaní trestné činnosti; např. nepodmíněným trestem odnětí svobody, zákazem činnosti (38/2 TrZ citelnost trestu)
 - generální represe je vyloučena

- regulativní
 - zákonné vymezení předpokladů trestní odpovědnosti a ukládání trestů, ochranných opatření a opatření
 - nullum crimen sine lege - 12/1 TrZ, definice trestného činu (13/1 TrZ)
 - nulla poena sine lege – katalog trestů (52 TrZ), ochranných opatření (98 TrZ), opatření pro mladistvého (10 ZSM), tresty a opatření PO (15 ZTOPO)

Vybrané základní zásady trestního práva hmotného

- implicitně nebo explicitně vyjádřená ústavně podmíněná východiska tvorby (zákonodárce), interpretace a aplikace (orgány činné v trestním řízení) trestněprávních norem
 - např. opomenul-li zákonodárce kriminalizovat typicky pro společnost škodlivý čin, kupř. opuštění starého bezmocného člověka, někým, kdo má povinnost o něj pečovat, nemohl soud tuto zákonnou mezeru vyplnit analogickým použitím 212 tr. zák., neboť ten chránil pouze dítě; proto v 195 TrZ je tato okolnost (jiná osoba, o kterou má povinnost pečovat) již uvedena
- zásady obecné - vlastní všem odvětvím práva ČR
 - zásada zákonnosti - nullum crimen sine lege
 - zásada demokratismu - ochrana menšin vůči většině a ochrana většiny vůči menšině (pachatelům)
 - zásada humanismu - humanismus vůči poškozených a pachatelům

- zásady zvláštní - vlastní jen některým právním odvětvím
 - např. zásada zákazu analogie zákona k tíži pachatele

- zásady specifické - vlastní jen TPH, např. zásada akcesority účastenství
 - např. zásada zákonnosti jako obecná, se v TPH projevuje jako zásada zvláštní - nullum crimen sine lege, neboť stejně platí i ve správním právu trestním

Zásada subsidiarity trestní represe

- zásada ekonomie TPH, subsidiarity trestní represe - TPH jako ultima ratio (fragmentární a subsidiární povaha TPH)
- ochrana majetku v občanském, správním a trestním právu
 - 2991 ObčZ (bezdůvodné obohacení)
 - 50 PřestZ (přestupek krádeže)
 - 205 TrZ (trestný čin krádeže)
- majetek jako fragment chráněných vztahů chrání TPH až subsidiárně, nestačí-li mimotrestní odvětví práva, tj. ObčZ, PřestZ
- je-li naplněna skutková podstata TČ krádeže, nelze odmítnout trestní postih s tím, že je třeba nejprve uplatnit občanskoprávní odpovědnost

Zásada analogie legis k tíži pachatele

- nullum crimen sine lege stricta - zákaz analogie v neprospěch/k tíži pachatele (in malam partem)
 - např. 212 tr. zákona (do 31. 12. 2009) - (opuštění dítěte) per analogiam použitý na opuštění starého nemohoucího člověka byl nepřípustný (analogie byla zakázaná)
 - 195 TrZ již dopadá na tento případ přímo (opuštění dítěte nebo svěřené osoby)
- nullum crimen sine lege + zákaz analogie legis in malam partem (k tíži pachatele) = „LÍC“ + „RUB“ téhož
- ve prospěch pachatele (in bonam partem) je analogie přípustná

Zásada argumentum a simili

- argumentum a simili (podle podobnosti) je dovolené
 - 272 TrZ per argumentum a simili - škodlivý účinek výbušnin, plynu, elektřiny nebo „podobně nebezpečné jednání“ = vypuštění např. kyseliny sírové

Zásada zákazu retroaktivity k tíži pachatele

- nullum crimen sine lege praevia - žádný trestný čin bez předchozího zákona
- 1 TrZ - čin je trestný, jen pokud jeho trestnost byla zákonem stanovena dříve, než byl spáchán
- má-li být garantována právní jistota občana, tak zákonné podmínky viny pachatele a podmínky, jakož i kritéria jeho trestněprávního postihu, musí zákonodárce stanovit zásadně ještě předtím, než došlo ke spáchání činu takto kriminalizovaného
 - z těchto důvodů je zásadně vyloučeno až dodatečně stanovit podmínky trestnosti a tyto aplikovat zpětně (retroaktivně) na případy z doby předchozí
- retroaktivita ve prospěch pachatele naopak přípustná je

Trestní odpovědnost FO a PO

- po spáchání trestného činu následuje (zpravidla) trestní sankce (např. trest odnětí svobody) nebo jiná kvalifikovaná reakce nespojená s trestem (např. upuštění od potrestání)
- FO - individuální trestní odpovědnost
 - 25 TrZ - kdo v době spáchání trestného činu nedovršil patnáctý rok svého věku
 - 26 TrZ - kdo pro duševní poruchu nemohl rozpoznat protiprávnost svého činu nebo ovládat své jednání
 - 5/1 ZSM – mladistvý, který nedosáhl takové rozumové a mravní vyspělosti, aby rozpoznal protiprávnost svého činu nebo ovládat své jednání
 - odpovědnost za zavinění
 - 13/2 TrZ - k trestní odpovědnosti za trestný čin je třeba úmyslného zavinění, nestanoví-li trestní zákon výslovně, že postačí zavinění z nedbalosti

- PO - kolektivní trestní odpovědnost
 - tzv. přičitatelnost jednání - § 8 ZTOPO
 - trestným činem spáchaným PO je protiprávní čin spáchaný jejím jménem nebo v jejím zájmu, jednal-li tak např. statutární orgán nebo člen statutárního orgánu, osoba ve vedoucím postavení v rámci právnické osoby, která u této právnické osoby vykonává řídicí nebo kontrolní činnost, ten, kdo vykonává rozhodující vliv na řízení této právnické osoby nebo zaměstnanec při plnění pracovních úkolů, a takové jednání lze PO přičítat
 - trestní odpovědností PO není dotčena trestní odpovědnost FO uvedená v § 8 ZTOPO a trestní odpovědností těchto FO není dotčena trestní odpovědnost PO
 - odpovědnost bez ohledu na zavinění § 10/1 ZTOPO - trestní odpovědnost právnické osoby přechází na všechny její právní nástupce

Zásada jednoty trestní represe a prevence

- vyjadřuje podstatu (vyváženost) vztahu mezi trestní prevencí a represí, čímž vymezuje rámec a charakter působení obou těchto funkcí trestního práva
- prioritou je trestní prevence opírající se především o pozitivní metody působení na pachatele
 - důsledná a skutečně efektivní prevence garantuje ochranu společnosti trvaleji než sebepřísnější trestní represe, opírající se pouze o negativní působení na pachatele trestné činnosti
- v žádném případě ovšem nelze chápat mechanicky prioritu prevence tak, že by vždy a za všech okolností předcházel tzv. „výchovný trest“ před trestem „represivním“

Zásada přiměřenosti a účelnosti trestu

- zásada přiměřenosti vychází ze soudní individualizace trestní odpovědnosti pachatele právě prostřednictvím trestu a pokračuje individualizací trestu penologickou (penitenciární)
- za přiměřený trest lze považovat jen trest náležitě soudem odůvodněný a posléze ve výkonu trestu individualizovaný
 - z hlediska viny jde o přesnou právní kvalifikaci konkrétního trestného činu, zatímco z hlediska trestu se jedná o konkrétní určení trestu co do druhu a jeho výměry
- ze zásady účelnosti trestu vyplývá, že účelem trestu je chránit společnost před pachateli trestných činů, zabránit odsouzenému v dalším páčení trestné činnosti a vychovat jej k tomu, aby vedl řádný život a tím působit výchovně i na ostatní členy společnosti

Prameny trestního práva hmotného

- materiální prameny
 - důvod trestněprávní úpravy, tj. materiální stránka, materiální protiprávnost činů kriminalizovaných jako soudně trestných ... trestné činy dospělých a provinění mladistvých ... trestné činy právnických osob ...
- formální prameny
 - zdroje, v nichž TPH nacházíme, tj. obecně závazné normativní právní akty, amnestijní rozhodnutí prezidenta (nikoli individuální milosti)
- zákonné prameny - TPH je výlučně právo zákonné - nullum crimen sine lege scripta – TrZ, ZSM, ZTOPO
 - pramenem může být jen běžný zákon - nullum crimen sine lege (12 odst. 1, 110 TrZ), ústavní zákon (LZPS) a Ústava

- podzákonné „prameny“ TPH - reálně existující, ale jsou v rozporu s čl. 39 LZPS („jen zákon stanoví, které jednání je trestným činem“)
- nařízení vlády a ministerské vyhlášky jako prameny TPH jsou neústavní; např. 289 odst. 2 TrZ předpokládá nařízení vlády
 - vládním nařízením se stanoví, co se považuje za jedy, rostliny a houby obsahující omamnou a psychotropní látku (č. 455/2009 Sb., č. 467/2009 Sb.)
- v souladu s LZPS jsou např. 138 a 289 odst. 1 TrZ
 - zákon stanoví, co se považuje za omamné a psychotropní látky (zák. č. 167/1998 Sb.)

- mezinárodní smlouvy (čl. 10 Ústavy)
 - mezinárodní smlouvy tzv. „desítkové“; jejich generální inkorporace do právního řádu ČR neznámá, že jsou pramenem TPH, stále zůstávají jen pramenem mezinárodního práva veřejného, se všemi důsledky pro jejich výklad

mezinárodní smlouvy se tudíž vykládají podle zásad stanovených mezinárodním právem veřejným, nikoliv vnitrostátním právem
 - čl. 10 Ústavy pouze zakotvuje jejich aplikační přednost před běžnými zákony; mezinárodní smlouvy nestojí nad zákony

- plenární a senátní nálezy ÚS
 - pramenem TPH je pouze nález pléna ÚS, jako výraz abstraktní kontroly ústavnosti
 - senátní nález v konkrétní věci jako výraz konkrétní kontroly ústavnosti pramenem TPH není

- právní akty evropského práva
 - sekundární evropské právo (zejm. nařízení, směrnice) není pramenem TPH, nicméně toto právo má na TPH jistý vliv a účinek, to se projevuje v procesu evropeizace vnitrostátního TPH, tj. přenosem obsahu evropského práva cestou jeho transformací a implementací do práva vnitrostátního

Výklad TrZ

- zjišťování obsahu právních norem obsažených v TrZ, ZSM, ZTOPO
 - znát zákony neznamená znát jejich slova, ale pochopit jejich význam a působení - „scire leges non hoc est verba eorum tenere, sed vim ac potestatem“

- druhy výkladu - např.
 - soudní - nejčastěji používaný výklad, podle něž se realizuje trestní právo v praxi; je závazný pro konkrétní případ, který se rozhodnutím řeší
 - vědecký - obsažen v učebnicích, komentářích, monografiích a časopisech; není závazný, má však značný vliv na praxi
 - gramatický - zjišťuje smysl ustanovení na podkladě významu použitých slov a podle zásad gramatiky a pravopisu
 - systematický - zjišťuje smysl zákonného ustanovení v souvislosti s širším celkem, s celým zákonem nebo celým právním řádem
 - logický - odkrývá smysl zákona prostřednictvím zásad logiky
 - doslovný

Aplikace TrZ

- přímá
 - použití ustanovení TrZ, ZSM, ZTOPO na konkrétní případ, který je tomuto ustanovení subsumován (podřazen)

- nepřímá – analogická
 - použití TrZ etc. na konkrétní případ je vyloučeno, pokud jde *k tíži* pachatele; viz zásada zákazu analogie k tíži pachatele

Vztah trestního práva hmotného a procesního

- TPH - určuje koho (pachatel), za co (trestný čin) a jak (trestní sankce) trestně postihnout, resp. reagovat na TČ
- TPP - určuje v rámci jaké procedury (trestní řízení) a ze strany koho (orgány činné v trestním řízení) se tak má stát
- TPH bez TPP by byl obsah bez formy, tedy nepoužitelný
- TPP bez TPH by bylo formou bez obsahu, tedy rovněž nepoužitelnou
- existence obou TP odvětví je vzájemně podmíněna, při respektování jejich relativní samostatnosti
 - jde svým způsobem o „spojité nádoby“, jedno bez druhého by nemohlo efektivně fungovat, stejně jako nemůže fungovat „spotřebič“ (TPH) bez „návodu na použití“ (TPP)

Místo trestního práva (hmotného a procesního) v právním řádu

- příměr „cyklo-pelotonu“
 - žlutý trikot - ústavní právo
 - závěr pelotonu - TPH a TPP
 - TPH a TPP nesbírá padlé a neplní funkci pouze „doprovodného a sběrného vozidla“, ale postihuje ty a za to, na co nestačí ostatní v „pelotonu“, tj. občanské, obchodní, správní, finanční či přestupkové právo
 - TPH a TPP je tak ultima ratio, ultimum remedium právní ochrany v rámci systému práva

Vztah trestního práva k neprávním disciplínám

- kriminologie
 - nauka o zločinnosti, o jejích pachatelích a obětech a kontrole (její součástí je i viktimologie - nauka o obětech zločinu)
 - může dát nauce i praxi poznatky o realitě; aby trestní právo odpovídalo společenským potřebám
- penologie - nauka o trestech
 - společný zájem o trestní sankce (tresty a ochranná opatření), z pohledu jejich výkonu i účinků
- kriminalistika
 - zkoumá zákonitosti vzniku, změny a zániku stop a jiných relevantních informací, jakožto i zákonitost jejich zkoumání a zjišťování
- forenzní disciplíny
 - soudní lékařství, psychologie, psychiatrie, antropologie - znalecké posudky od kterých se odvíjí i posouzení podmínek trestní odpovědnosti (viny) nebo předpoklady a ukládání trestů

Děkuji za pozornost

Otázky...???

doc. JUDr. Marek Fryšták, Ph.D.

Katedra trestního práva

Právnická fakulta Masarykovy univerzity

Veveří 70, 611 80 Brno

Tel. + 420 549 493 870, Fax. + 420 541 213 162

E-mail: Marek.Frystak@law.muni.cz